

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

จิตรกรรมฝาผนังของไทยเป็นงานทัศนศิลป์แขนงหนึ่งที่มีความคู่มากับการประติมากรรมและสถาปัตยกรรม ซึ่งมีพัฒนาการสืบเนื่องมาตามยุคสมัย เพื่อให้สอดคล้องกับคติความเชื่อและกระแสนิยมสังคม ส่วนใหญ่เนื้อหาที่นำเสนอจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา โดยเฉพาะพุทธประวัติ ซึ่งมักจะเริ่มตั้งแต่ตอนอัญเชิญพระโพธิสัตว์ลงมาจากสวรรค์เพื่อประสูติเป็นพระพุทธเจ้า และประกาศศาสนาจนถึงตอนปรินิพพาน และแบ่งพระบรมสารีริกธาตุให้แก่เจ้าเมืองต่างๆ พุทธประวัติตอนมารผจญนั้นถือเป็นพุทธประวัติตอนสำคัญที่มักจะนำมานำเสนออยู่บนผนังเหนือประตูด้านสกัดฝั่งตรงกันข้ามกับพระประธานหรือพระพุทธรูปประธานของอาคารนั้น โดยมักมีรูปแบบการนำเสนอที่คล้ายคลึงกัน แต่ที่วัดสามแก้ว จังหวัดชุมพรนั้น มีการนำเสนอจิตรกรรมฝาผนังที่มีรูปแบบที่แตกต่างออกไป

สมัยรัตนโกสินทร์จิตรกรรมฝาผนังยังคงเหลืออยู่เป็นจำนวนมาก เช่นเดียวกับงานแขนงอื่น สรุปเป็นภาพรวมได้ว่าในพุทธศตวรรษที่ 24 จิตรกรรมฝาผนังได้สืบเนื่องต่อมาจากจิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย และได้รับอิทธิพลจากศิลปะต่างประเทศมากบ้างน้อยบ้าง ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 25 ลงมา จิตรกรรมฝาผนังได้รับอิทธิพลจากศิลปะตะวันตกมากขึ้นตามลำดับ การแสดงภาพคน เลือผ้าอาภรณ์ที่ดูสมจริง การใช้แสงเงา การใช้หลักทัศนียวิทยา (Perspective) รวมถึงวัตถุสิ่งของร่วมสมัยที่นำมาใส่ไว้ในภาพทำให้ภาพโดยรวมเหมือนจริง

อิทธิพลศิลปะตะวันตกไม่เพียงปรากฏในงานจิตรกรรม แต่ยังปรากฏอยู่ในการก่อสร้างอาคารต่างๆ ทั้งที่เป็นพระราชวัง อาคารราชการ อาคารพาณิชย์ และ ที่อยู่อาศัย รวมถึงการทำถนน และสะพานซึ่งเกิดขึ้นในราชธานีและหัวเมืองสำคัญในภูมิภาคต่างๆ งานจิตรกรรมฝาผนังที่นับว่าเป็นงานสำคัญชิ้นหนึ่งในสมัยรัตนโกสินทร์ คือ จิตรกรรมฝาผนังที่วัดราชาธิวาสราชวรวิหาร เขตดุสิต กรุงเทพฯ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ร่างแบบภาพ เวสสันดรชาดก แล้วให้นาย ซี ริ โกลิ จิตรกรชาวอิตาลีเขียนขยายบนผนังด้วยวิธีสีปูนเปียก (Fresco) จิตรกรรมฝาผนังที่อุโบสถวัดราชาธิวาสฯ จึงเป็นจิตรกรรมฝาผนังที่ได้รับอิทธิพลศิลปะตะวันตกทั้งทางด้านรูปแบบ การแสดงออก และเทคนิค ซึ่งสอดคล้องกับค่านิยมของสังคมไทยในขณะนั้น นับเป็นแนวทางสำคัญสำหรับช่างในเวลาต่อมา¹

พระยาอนุศาสนจิตรกร (จันทรจิตรกร) (พ.ศ. 2414 – 2492) จิตรกรคนสำคัญในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผลงานจิตรกรรมส่วนใหญ่ท่านแสดงให้เห็นอิทธิพลศิลปะตะวันตก ได้แก่

- ภาพเทพชุมนุม ภาพตัดขวางพระปฐมเจดีย์ ที่แสดงให้เห็น พระปฐมเจดีย์องค์เก่าในวิหารทิศวัดพระปฐมเจดีย์

- จิตรกรรมฝาผนังในพระที่นั่งบรมพิมาน ในพระบรมมหาราชวัง กรุงเทพฯ
- จิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดสามแก้ว จังหวัดชุมพร
- จิตรกรรมฝาผนังที่ระเบียงคตวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ
- จิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดระฆังโฆสิตาราม กรุงเทพฯ
- จิตรกรรมที่กุฏิสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพฯ
- จิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดสุวรณดาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ฯลฯ
- จิตรกรรมบนเพดานและผนังห่อพระรูป วัดราชาธิวาส กรุงเทพฯ

นอกจากนี้ท่านยังมีผลงานด้านการออกแบบ เช่น ออกแบบเครื่องแต่งกายให้กับตัวละครเรื่องต่าง ๆ ออกแบบหน้าปกหนังสือ ออกแบบฉากละคร² เป็นต้น

จิตรกรรมของพระยาอนุศาสนจิตรกร (จันทรจิตรกร) ระยะเวลาหลังแสดงให้เห็นอิทธิพลของรูปแบบจิตรกรรมยุโรป โดยเฉพาะจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดสามแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร ซึ่งอยู่ไกลจากราชธานีนั้น มีความสำคัญและน่าสนใจในประเด็นของแนวคิด รูปแบบ การแสดงออก และการประยุกต์แบบแผนจิตรกรรมแบบประเพณี โดยเฉพาะพุทธประวัติตอนมารผจญ ซึ่งเป็นพุทธประวัติตอนสำคัญที่มักเขียนไว้ที่เต็มผนังด้านหน้าพระประธานได้ถูกประยุกต์และถ่ายทอดออกมาในอีกลักษณะหนึ่งต่างจากแบบแผนของจิตรกรรมไทยประเพณี

วัตถุประสงค์การวิจัย

ศึกษาแนวคิด รูปแบบ และลักษณะการแสดงออกทางศิลปะ รวมถึงอิทธิพลศิลปะตะวันตกที่ผสมผสานอยู่ในภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดสามแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร

นิยามศัพท์เฉพาะ

ศิลปะตะวันตก หมายถึง รูปแบบศิลปะของประเทศทางยุโรปที่แสดงออกในลักษณะเหมือนจริงทางกายวิภาค มีระยะลึกตื้นตามหลักทัศนียภาพ

จิตรกรรมฝาผนังตอนมารผจญ หมายถึง การเขียนภาพจิตรกรรมที่ฝาผนังอุโบสถหรือวิหาร ที่เขียนภาพเกี่ยวกับพุทธประวัติ ตอนมารผจญ ซึ่งถือเป็นตอนสำคัญมากตอนหนึ่ง ที่

แสดงเหตุการณ์ตอนที่พญามารยกทัมมาขัดขวางการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า และพ่ายแพ้พระบารมีของพระพุทธเจ้าในที่สุด

อุโบสถ หมายถึง อาคารที่ปัจจุบันถือเป็นประธานของวัด ใช้เพื่อประกอบพิธีทางศาสนาเช่น อุปสมบท พระพุทธรูปในอุโบสถ ถือเป็นพระประธานของวัดนั้นด้วย ในงานวิจัยนี้มีการกล่าวเปรียบเทียบงานจิตรกรรมฝาผนังที่อุโบสถวัดสามแก้ว กับวัดอื่นๆ หลายแห่งซึ่งมีทั้งที่เป็นวัดหลวงและที่ไม่ใช่วัดหลวง ดังนั้นในงานวิจัยนี้จะขอใช้คำว่า **อุโบสถ** ทั้งหมด เพื่อกล่าวถึงอาคารที่เป็นประธานของวัดเท่านั้น

ขอบเขตของโครงการวิจัย

ศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดสามแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดชุมพรเฉพาะพุทธประวัติตอนมารผจญ

สมมุติฐานการวิจัย

ผลงานของพระยาอนุศาสนจิตรกร (จันทร์ จิตรกร) แสดงถึงการออกแบบจิตรกรรมฝาผนังให้มีความสัมพันธ์กับพื้นที่ โดยใช้แบบแผนเดิมเป็นแนวทางในการประยุกต์และสร้างสรรค์ ทั้งในด้านคติความเชื่อ ความหมาย และการจัดภาพ ทำให้พุทธประวัติตอนมารผจญในอุโบสถวัดสามแก้ว จังหวัดชุมพร ต่างจากจิตรกรรมฝาผนังเรื่องเดียวกัน ณ ที่อื่น โดยเฉพาะการนำเสนอเนื้อหาตอนเดียวกันแต่ต่างเวลากัน รวมถึงการแสดงออกโดยใช้รูปแบบเหมือนจริง

ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ (Output)

- 1. ผลการวิจัยแสดงให้เห็นแนวคิด รูปแบบ และลักษณะการแสดงออกของจิตรกรรมฝาผนัง เรื่องพุทธประวัติตอนมารผจญ ของพระยาอนุศาสนจิตรกร (จันทร์ จิตรกร) จิตรกรเอกในสมัยรัชกาลที่ 6
- 2. ผลการวิจัยจะสะท้อนภาพของสังคม การรับอิทธิพลศิลปะจากต่างประเทศและการสืบเนื่องของจิตรกรรมแนวใหม่ในครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 25

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ

ได้ความรู้ ความเข้าใจที่มีส่วนในการทำนุบำรุงรักษาศิลปวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ให้เห็นถึงการคลี่คลายทางด้านรูปแบบ แนวคิด และการนำเสนอภาพจิตรกรรมพุทธประวัติที่ได้รับผลกระทบจากอิทธิพลศิลปะตะวันตกที่เข้ามาในช่วงตั้งแต่รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา

แนวทางในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. สถานศึกษาด้านศิลปกรรม และประวัติศาสตร์ศิลปะ สามารถนำไปใช้ในการเป็นข้อมูลสอนวิชาที่เกี่ยวกับศิลปกรรม หรือจิตรกรรมในสมัยรัตนโกสินทร์
2. วัดสามแก้ว จังหวัดชุมพร สามารถนำข้อมูลไปใช้ในการประชาสัมพันธ์ หรืออธิบายให้แก่ผู้เข้าชมภาพจิตรกรรมในวัดได้
3. การท่องเที่ยวจังหวัดชุมพร สามารถใช้เป็นข้อมูลในการประชาสัมพันธ์ให้วัดสามแก้วเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้

เชิงอรรถบทที่ 1

¹สันติ เล็กสุขุม, ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย (ฉบับย่อ) การเริ่มต้นและการสืบเนื่องงานช่างในศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2552), 197.

²ประวัติและผลงานของพระยาอนุศาสน์จิตรกร (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บูรพาศิลป์การพิมพ์, 2524. พิมพ์ในงานศพคุณหญิงบำราศราชบริภาส (อำพัน สุนทรเวช) ธันวาคม, 2524), ไม่ปรากฏเลขหน้า.